

Színház- és Filmművészeti Egyetem Doktori Iskola

A filmrendező-oktatás a történetfejlesztés alkotói folyamatán keresztül

doktori értekezés tézisei

írta

Schwechtje Mihály

Témavezető: Miklauzič Bence DLA Egyetemi adjunktus

2018.

Ez a dolgozat filmrendező alapképzésre dolgoz ki egy kiegészítő oktatási metodikát. Ez azt jelenti, hogy nem akarja lefedni a teljes filmrendező-tanmenetet, hanem felkínál egy másik szempontú részképzést. Azt veszi alapul, hogy az egyetemen történetmesélő, azaz játékfilm rendezők képzése folyik. Az európai és a magyar film egyaránt szerzői filmes gyökerekkel rendelkezik. Vagyis a rendező, aktív résztvevője, (gyakran ő maga a forgatókönyvíró) a történet létrehozásának. Az oktatási metódus így a tanítást a történetfejlesztésen keresztül végzi. Teszi ezt abból a gondolatból kiindulva, hogy a rendező minden döntése mögött az elmondandó történet szükségletei kell, hogy legyenek. Az alaposan végig gondolt, kielemezett történet választ tud adni minden fontos kérdésre a vizuális stílustól, a tempón át a színészi játékig.

Történetfejlesztés alatt nem egy konkrét történet alapötlettől a kész filmig való eljuttatását érti, hanem azt, hogy a történetfejlesztés jellemző állomásait tárgyalja végig. Témákra bontja, azokat kifejti, majd az adott témakörökhöz gyakorlati, oktatási feladatokat mutat be. A feladatok a kutatás részeként az egyetem filmrendező osztályaiban kipróbálásra kerültek. A tanulságai megszülettek. A témák végig tárgyalása „elméleti” órákat jelent, amelyek amennyire lehetséges próbálnak elszakadni a hagyományos „előadás” formától, és a hallgatók aktív bevonásával történnek. Ezt úgy kell érteni, hogy ők maguk vannak gondolkodásra ösztönözve. A gondolkodást időnként orientáló irodalom kötelező elolvasása segíti, máskor filmelemzés vagy filmnézés a kiindulópont a témában. A dolgozat fejezetei maguk a témák, leszámítva a bevezetést és az összegzést. Az elméleti részek az órán elhangzó oktatási tananyagok, míg a tanulmányi feladatok a gyakorlatokat ismertetik és beszámolnak azok készülési folyamatáról, végül a tanulságokról.

A fejezetek:

1. A dolgozat a bevezető fejzettel kezdődik, amely a témafelvetést taglalja, majd rátér arra, hogy a rendezőoktatásban az irányított tapasztalatszerzést helyezi az oktatás fókuszába. Értsük ez alatt azt, hogy a diák ne mélyvízbe dobva egyszerre mindenről kelljen, hogy döntést hozzon, hanem olyan fókuszált feladatokat kapjon, ahol előre tervezett a várható tanulság.
2. A második fejezet alapkérdése, hogy annak ellenére, hogy történetek ezreivel találkozunk, vajon meg tudjuk-e határozni, hogy mi az, hogy történet? A növendékek először maguk próbálnak meg valamilyen definíciót megfogalmazni, majd ez a szakirodalom tanulmányozása után pontosításra kerül. Megfejtjük, hogy mik a történetmesélő indítékai arra, hogy történetet meséljen. Majd azt vesszük sorra, hogy a befogadók miért igénylik a

történeteket. Végül a todorovi¹ képlettel ismerkednek meg, ami a történetet öt kötelező fázisra osztja. Megvizsgálunk egy klasszikus hollywoodi filmet, hogy azon keresztül igazolni tudjuk-e a képletet. A kísérlet sikeres.

Ezek után a gyakorlati feladatra térünk rá, ami négy nem klasszikus elbeszélésű filmet elemez a todorovi séma szerint. Ezt az elemzést a növendékeknek önállóan kell elvégezniük, és a tanórán prezentálniuk.

A fejezet végén levonjuk a tanulságokat, amelyek röviden a következők:

-A történetmesélés iránt vonzalmat érző diákok azon nem gondolkoznak el maguktól, hogy valójában mitől történet valami, ezért erre kitérni az oktatásban hasznos.

-Ha ösztönözzük őket arra, hogy ezt végig gondolják, rávezetéssel nagyon pontos és praktikus módon képesek megfogalmazni.

Az önálló elemzésnél, jellemzően nem tudnak lényeglátóan a megadott képlet szempontjaira koncentrálni eredményre jutni. A tanári rávezetéssel azonban megszületik a felismerés mindegyik elemzendő filmnél.

3. A harmadik fejezetben azt tárgyaljuk, hogy a film, mint médium, miként mesél történetet? Mik a médium sajátosságai, miben különböztethető meg más történetmesélő művészetektől? Mi az, ami elválasztja a filmet például a színházi közvetítéstől, ami szintén mozgóképpel mesél el történetet? A diákok ebben az esetben is közös gondolkodásra vannak ösztönözve. Megállapítjuk, hogy a film elsősorban a hős cselekvésén, akciókon és az arra adott reakciókon keresztül mesél. Mindezt egymás után szerkesztett/ vágott beállításokon keresztül teszi, ez maga a montázs. Tehát azt állapítjuk meg, hogy a film legegységesebb történetmesélő eszköze a montázs.

Gyakorlatként egy plánozási és montázs feladatot kapnak. Alfred Hitchcock *Forgószél*² című filmjének egy jelenetét kell forgatókönyv alapján storyboardozniuk, majd annak konzultációja után leforgatniuk. Ők maguk nem tudják, hogy a jelenet milyen filmből van. A jelenet sajátossága, hogy a párbeszéd és a konkrét cselekmény külön válik, ugyanis míg az egyik szereplő nagyrészt képen kívül beszél, a másik elcsen tőle egy kulcsot.

A storyboardok alapján ismertetem azok tanulságait, majd a leforgatott filmekhez az operatőrhallgatókat hívjuk el tesztközönségnek. Ezek tanulságait is ismerteti a dolgozat. Végül

¹ Tzvetan Todorov Two Principles of Narrative. Diacritics, vol.1.no.1. (Fall 1977)

² Notorius, 1946. Rendezte: Alfred Hitchcock

a jelenet eredetijét is megnézzük. A hatáskeltés a tempók, és a snittek száma az osztály által készített filmekben, mind alulmarad az eredetihez képest, viszont magát a szigorúan vett történetet mindegyik elmeséli.

4. A negyedik fejezetben a karakter témáját járjuk körül, bevezetjük a motiváció fogalmát, és elválasztjuk a főhóst a mellékszereplőktől. Megismerkedünk az Egri Lajos által bevezetett csontszerkezet³ fogalmával, és ez alapján megtanuljuk, hogy a karaktert fiziológiai, szociológiai és pszichológiai tulajdonságokkal kell, hogy felruházzuk.

A tanulmányi feladatok a következők:

Az első tanulmányi feladat: Ismertetem az egyetem korábbi osztályának sikeres gyakorlatát, amely egy karaktertanulmány, szigorú megkötésekkel. A legfontosabb elemei: 1. A diáknak a karaktertanulmányt egy valós személyen kell elvégeznie. 2. A személy valamilyen módon legyen számára izgalmas. 3. Helyezze a karaktert egy kitalált helyzetbe, de ne kíséreljen meg történetet forgatni vele. 4. A kamera csak rögzítő funkciót tölthet be.

A karaktertanulmányt egy karakterfilm követte, ez egy komplett vizsgafilm, amelyben az adott karakternek kell a főszereplőnek lennie. Ebben a filmben a karaktertulajdonságoknak maximálisan érvényesülniük kell. A karaktert innentől színész is játszhatja.

A második tanulmányi feladat egy órai improvizált karaktervázlat, amelyet kamerával rögzítenek a diákok. Miután a felvétel alapján, elvégezzük rajta a csontszerkezet-elemzést, kapnak egy novellát, amelynek főszereplője és a kielemezett karakter kell hogy összetalálkozzék egy jelenetben, amit a diákoknak kell a következő órára megírniuk.

A feladat tanulsága: Nehezen megy még a hallgatóknak nem irodalmi megoldásokon keresztül megteremteni írásban a karakterjegyeket.

5. Az ötödik fejezet címe a jelenet. A jelenet, mint a történet kisebb egysége sok szempontból hasonlatos magához a történethez. Robert McKee definíciója⁴ alapján beszéljük át, hogy mi az, hogy jelenet. Ezek után megkülönböztetünk a történetben betöltött funkciója szerint fordulat típusú és információ közlő jelenetet. Ezeket további altípusokra osztjuk.

Tanulmányi feladatok:

³ Egri Lajos: *A Drámaírás Művészete*, Műegyetem Kiadó 2008.

⁴ Robert McKee: *Story* 2011. Filmtett Jakab-Benke Nándor, Zágonyi Balázs fordítása 183. oldal

Az első feladat egy órán megrendezendő jelenet. A jelenet szereplői maguk a diákok. Kapnak egy kötött sorrendű párbeszédet, amelynél viszont nincsen meghatározva, hogy ki, mit mond. A szereplők cselekedetei teljesen szabadon vannak hagyva, ezt a jelenet rendezője találja ki. A jelenetet megnézve, arról beszélünk, hogy ki vált a főszereplővé és ki lett a legjelentéktelenebb karakter. Új rendező kerül kijelölésre. Az a feladata, hogy ugyanezzel a kötött párbeszéddel, rendezze át úgy a jelenetet, hogy a legjelentéktelenebb szereplő váljon a főhőssé. Az a fontos, hogy nem beszélhet többet, mint az előző jelenetben. A cselekvése viszont szabadon változtatható.

A feladat legfőbb tanulsága, hogy mostanra értik meg a diákok, azt, amit már a montázs kapcsán is megtanultak, hogy a film elsősorban a cselekvéseken keresztül mesél, szemben a szavakkal.

A második tanulmányi feladat egy irodalmi adaptációs feladat. A lényege, hogy megtanulnak a diákok jelenetet elemezni. Világossá válik számukra, hogy az adaptáció egyben értelmezés is, és hogy többféle értelmezési lehetőség közül kell kiválasztaniuk a nekik tetszőt.

Azzal, hogy elbeszélői szemszöveget választunk, és meghatározzuk, hogy a három szereplős jelenet melyik szereplő szemszögéből lesz elmesélve, radikálisan hatást gyakorlunk az értelmezésre is.

Harmadik tanulmányi feladat a szerzői jelenet létrejöttét imitálja. A diákoknak azonban közösen kell két jelenetet kitalálniuk egy előre megadott történetvázlat alapján. A két jelenet a két főszereplő két fontos találkozásáról szól. A jelenetek véglegesítése után próbateremi, kamerák nélküli körülmények között vendégrendező és két színész segítségével megnézzük, milyen az a helyzet, amikor mások értelmezik az általunk leírtakat.

6. A hatodik fejezet az információadagolás. Elsőként azt tárgyaljuk, hogy az elbeszélő személye (az, aki informál) hány féle lehet. Utána azt vizsgáljuk, hogy a film milyen utakon juttat el információkat a nézőhöz, illetve azt nézzük meg, hogy milyen hatása van, annak, ha a néző beavatottabb, mint a karakter, illetve, hogy mit okoz a visszatartott vagy késletetett információ. megkülönböztetünk elsődleges és másodlagos információkat.

Tanulmányi feladat:

Olyan feladatot kapnak a növendékek, amelyben úgy kell információt eljuttatniuk a nézőhöz, hogy az egyik szereplő arról nem tud. Az információ természetesen nem adható át a néző számára kimondott szóval vagy leírt szöveggel.

7. A hetedik fejezet a szerkezet címet kapta. Megállapítjuk, hogy az, ami a kész film esetében a szerkezet, az volt a forgatókönyvszakaszban a cselekmény. Tehát a mód, ahogyan a történet elmondásra kerül. A szerkezet legfőbb eszköze a montázs. Vizsgáljuk, hogy a szerkezet mikre van hatással, és a következőkre jutunk: 1. az események időbeli sorrendje; 2. az információadagolás azon fajtái, amelyek az időszerkesztéssel állnak kapcsolatban; 3. a tér-idő létrehozása.

Tanulmányi feladat:

Első tanulmányi feladatként bemutatom a diákok számára az utómunka alatt álló nagyjátékfilm szerkezeti alakváltozásait az alkotói folyamat során, és kielemezzük, hogy ezek a változások miért voltak szükségesek, és miket befolyásoltak, hogyan segítettek a hatáskeltést.

Második tanulmányi feladat:

Narratív szerkezet elemzés:

1. *Észak-Északnyugat*⁵
2. *Nagyítás*⁶
3. *Ponyvaregény*⁷

A témaköreink végére érve késznek érzem a tanulókat, hogy megkezdjék egy önálló történet mesélő film fejlesztését. Ez azonban már nem tárgya a dolgozatnak.

8. A nyolcadik fejezet az összegzés, a tanulságok végső levonása és a személyes motiváció bemutatása arról, hogy miért kezdődött el ennek az oktatási módszernek a kidolgozása.

⁵ *North by Northwest*; 1959, Rendezte: Alfred Hitchcock

⁶ *Blow-Up*; 1966. Rendezte: Michelangelo Antonioni

⁷ *Pulp Fiction*; 1994. Rendezte: Quentin Tartantino